

Mirosława Kwiecień

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wydział Zarządzania, Informatyki i Finansów
Katedra Teorii Rachunkowości i Analizy Finansowej, mirosława.kwiecien@ue.wroc.pl

Czy koncepcja sprawozdawczości zintegrowanej może być inspiracją dla nowego pragmatyzmu rachunkowości?

Streszczenie: W publikacji przedstawiono dylematy związane z rachunkowością we współczesnej globalnej gospodarce. W dyskursach ekonomicznych jednoznacznie wskazuje się, że rachunkowość – jako technika transkrypcji – stanowi jedynie instrument do realizacji różnych celów. Czy my – rachunkowcy aprobujemy tę diagnozę? Czy wpłynęła ona na status rachunkowości jako nauki w polskim środowisku akademickim? Dlaczego finanse (a zwłaszcza ekonomia finansowa, która w ujęciu ilościowym, jakim były teoretyczne innowacje H. Markowitza, umożliwiła przekonanie zarządów funduszy inwestycyjnych, że ich portfele są wciąż tak samo bezpieczne, mimo że w rzeczywistości stawały się one coraz bardziej ryzykowne) nie poniosły konsekwencji jako dyscyplina naukowa? To trudne pytania, które były (i są) formułowane przez wielu reprezentantów nie tylko naszej dyscypliny naukowej, ale również przez wielu noblistów (np. J. Stiglitz i R. Schillera – wskazujących „słabości” teorii finansów, a zwłaszcza ekonomii, określanej często mianem ekonomii finansowej). Na podstawie analizy literatury naukowej (być może dokonałam dyskusyjnego jej wyboru) można zadać pytania o wartość predykcji teorii rachunkowości implikujących przewidywania faktów gospodarczych, nowy pragmatyzm rachunkowości, społeczną odpowiedzialność biznesu i zarządzanie ryzykiem w kontekście racjonalności w rozumieniu Arystotelesa, J. Kanta, M. Hellera i T. Kotarbińskiego. Celem artykułu jest wskazanie powodów, z jakich powinien rozpocząć się dyskurs o zmianie pragmatyzmu rachunkowości, aby ta możliwość – oprócz czysto logicznej – stała się realna. W publikacji zastosowano metodę analityczną badań, którą wspierano metodą indukcji i dedukcji.

Słowa kluczowe: etyka w rachunkowości, paradygmaty rachunkowości, pragmatyzm rachunkowości, sprawozdanie zintegrowane

JEL: A13, M14

1. Wprowadzenie

Celem artykułu nie jest dokonanie kolejnej diagnozy statusu rachunkowości na rynkach finansowych, a zwłaszcza diagnozy kryzysu finansowego, który był analizowany w innych moich publikacjach, lecz zachęta do pogłębionej refleksji nad zmianą pragmatyzmu rachunkowości jako kolejnego etapu jej ewolucji. Tak sformułowany cel badań u części reprezentantów naszej dyscypliny naukowej może budzić kontrowersje, ponieważ zdaniem wielu rachunkowców zmiana pragmatyzmu rachunkowości nie wydaje się konieczna, a tym samym realna (np. Luty, 2016). Tak więc zawarte w tytule publikacji pytanie zgodnie z logiką rozumowania determinuje dwie odpowiedzi:

- 1) **tak** – koncepcja sprawozdawczości zintegrowanej może być inspiracją zmiany pragmatyzmu rachunkowości,
- 2) **nie** – nie może być taką inspiracją.

Ponadto powstają kolejne pytania: „Czym jest pragmatyzm rachunkowości?”, „Co uzasadnia, takie sformułowanie problemu badawczego?”, „Co mnie jako reprezentanta tej dyscypliny naukowej upoważnia do naruszenia *credo* rachunkowości jako dyscypliny naukowej?”. Jednak mimo złożoności i dyskusyjności problemu badawczego zamierzam zidentyfikować powody tej pierwszej możliwości, choćby traktowanej hipotetycznie, aby rozpocząć dyskurs o warunkach, jakie z teoretycznego punktu widzenia powinny być spełnione, by ta możliwość – oprócz czysto logicznego wyvodu – stała się przedmiotem pogłębionej dyskusji w akademickim środowisku rachunkowców (Kamela-Sowińska, 2009). Przyjęłam, że nie będzie to analiza metodologii rachunkowości (aczkolwiek będę się do niej odwoływać), w tym zakresie są już bowiem znakomite publikacje zarówno krajowych, jak i zagranicznych autorów (w tym wielu o statusie autorytetu, guru tej dyscypliny naukowej), stanowiące w wielu przypadkach efekt wieloletnich badań nad złożonością rachunkowości jako nauki-teorii. Wymienię je (dla potrzeb niniejszych refleksji naukowych) w porządku alfabetycznym: Bareja (2004; 2016); Brzezina (1999); Burzym (2004); Evanston (1966); Gmytrasiewicz (2009a; 2009b); Górski (1975); Grabowski (2016); Hendriksen, van Breda (2002); Ijiri (1965); Jaruga (1990; 1991); Kamela-Sowińska (2016); Karmańska (2007); Kawa (1994a); Kwiecień (1991); Luty (2016); Mućko (2016); Pogodzińska-Mizdrak (2009); Smejda (2015); Sobańska (2011a); Szychta (1994; 1996; 2015; 2016); Walińska (2011); Walińska, Jurewicz (2013) i inni. Osnową refleksji naukowych będzie analiza – głównie filozoficzno-społeczna – między innymi dlatego, że rachunkowość jest nauką stosowaną, społeczną (np. Jaruga, 1990; Kwiecień, 2015a; 2015b; 2015c; Kamela-Sowińska, 2016; Luty, 2016), co wymaga szerszej perspektywy, z wymiarem etyczno-aksjologicznym. Dotyczy to zarówno projektowania norm w procesach legislacyjnych (np. sprawozdawczości zintegrowanej), jak i zmian środowiskowych rachunkowości (np. standardów audytu, norm zawodowych itp.). Celem moich re-

fleksji naukowych jest stworzenie wyobrażenia, na ile rachunkowość jako nauka stosowana dobrze opisuje:

- 1) fenomen człowieka, będącego podmiotem działań gospodarczych;
- 2) społeczeństwo, w obszarze którego podejmowane są działania gospodarcze;
- 3) główne pojęcia konstytuujące działalność gospodarczą, na przykład modele biznesu, aktywa finansowe itp.

Do moich pytań można dodać wiele innych, a zwłaszcza te, które „przewijają” się w literaturze ekonomistów, finansistów (np. Stiglitz, 2010; Dembiński, 2017: 89–91).

Podejmuję się trudnego zadania – próby zidentyfikowania niektórych powodów, moim zdaniem istotnych, dla dalszego wzbogacania jakości pragmatyzmu rachunkowości. Efekt przeszukiwania literatury naukowej upoważnia mnie do stwierdzenia, że mój pogląd nie jest odosobniony. Metody działania poznawczego, zwłaszcza wnioskowanie indukcyjne, dedukcyjne, jak również przez analogię, umożliwią być może dyskurs o zmianie pragmatyzmu rachunkowości stosowanej, jak stwierdził bowiem Kotarbiński (1986: 24): „[...] minimum argumentacji wystarczy, by zaszczerpić w [...] umyśle ideę irracjonalną, maximum argumentacji potrzeba, aby ją z tego umysłu usunąć”.

2. Rachunkowość stosowana

Prawie pół wieku temu J.T. Wheeler (professor of Business Administration Uniwersytetu Berkeley) na podstawie wieloletnich badań nad metodologią rachunkowości (teorią pozytywną i normatywną) oraz badań empirycznych amerykańskiej praktyki gospodarczej, stwierdził:

[...] moje podejście nie jest podejściem proroka zwątpienia, lecz kogoś, kto wierzy, że rachunkowość poczyniła w ostatnich czasach znaczne postępy pod względem badań i teorii, a jej przyszłość wygląda pomyślnie z nadzwyczajnymi możliwościami doniosłego rozwoju zarówno o charakterze umysłowym (intelektualnym), jak i praktycznym. Rozwój ten będzie zależał od: umiejętności dostosowania się, wykszolenia i wszechstronności naukowców w tej dziedzinie, kiedy nowe środki (narzędzia) i pomysły pochodzące z szeregu innych dziedzin będą dostępne i możliwe do zastosowania (Wheeler, 1970: 9–10).

Były to lata kolejnego przełomu cywilizacyjnego, wprowadzania nowych technologii informatycznych, rozwoju rynków finansowych itp., choć zmiana w określeniu celów rachunkowości, zwłaszcza sprawozdawczości jako opisu rzeczywistości gospodarczej według stosownych zasad rachunkowości, nastąpiła już na początku lat trzydziestych XX wieku. Jak podkreślają to E. Hendriksen,

M. van Breda (2002: 76–115), zmiana celu sporządzania sprawozdań finansowych doprowadziła na przykład do potrzeby pełnego ujawniania istotnych informacji finansowych przez formułowanie pełniejszych sprawozdań finansowych oraz częstsze używanie przepisów. Kuriozalnym działaniem, w przekonaniu nawet współczesnych reprezentantów środowiska akademickiego i praktyki gospodarczej, było to, że wiele amerykańskich organizacji zawodowych z zakresu rachunkowości oraz środowisko akademickie rachunkowców „poszukiwało” nowych celów i zasad rachunkowości. Nasuwa się pytanie, dlaczego. Wynika to z uwarunkowań historycznych, co znakomicie przedstawili w swoich publikacjach E. Hendriksen i M. van Breda (2002: 51–176) oraz A. Jaruga i A. Szychta (2002: I–VI). Tak więc odpowiedź na to pytanie nie będzie stanowić przedmiotu mojej refleksji naukowej, niemniej jednak będę wskazywać na powody zmiany pragmatyzmu rachunkowości, które wynikają z rachunkowości stosowanej w warunkach gospodarki amerykańskiej, jest to bowiem źródło harmonizacji i standaryzacji rachunkowości, czyli uniwersalizmu rachunkowości, stosowanej również w warunkach gospodarki europejskiej. Zasady rachunkowości ewoluowały wraz z rozwojem społeczno-gospodarczym na każdym z kontynentów (szerzej: Kawa, 1994a: 72–89; Szychta, 1994: 139–151; Pogodzińska-Mizdrak, 2004: 265–281; Walińska, 2004: 135–147 i inni). Znamienne jest stwierdzenie – efekt wieloletniego dyskursu o celach rachunkowości, które były wielokrotnie formułowane przez różne gremia, instytucje – że cele rachunkowości są złożone, wynikają z trudnej teorii ogólnej rachunkowości i powinny być zmienione. Znajduje to odzwierciedlenie w efektach prac różnych instytucji (np. Rada FASB rozpoczęła poszukiwania celów rachunkowości, przygotowując wiele tzw. deklaracji, założeń koncepcyjnych). Dla istoty moich refleksji naukowych zacytuję (w całości) stwierdzenie odzwierciedlające istotę dyskursu wśród ekonomistów amerykańskich, którzy doszukiwali się podobieństw między założeniami koncepcyjnymi a konstytucją, w jakimś sensie podobną do Konstytucji Stanów Zjednoczonych. Analogia ta przychodzi na myśl zamiar „przedstawienia ogólnych celów i rodzajów polityki, co do których zgodne są wszystkie zainteresowane strony. Toteż te cele i rodzaje polityki powinny posłużyć jako podstawa do ustanowienia spójnego zbioru standardów rachunkowości”. W Polsce rachunkowość stosowana w latach siedemdziesiątych XX wieku pełniła funkcje kontrolne, legalności zjawisk i procesów gospodarczych, czyli była „stróżem prawa” i rejestratorem działalności gospodarczej, a nie źródłem informacji decyzyjnej (Szymański, 1986: 50–100; Jaruga, 1991; Kwiecień, 1991: 70–110; Brzezina, 1999: 25–30; Biadacz, 2004: 206–211; Burzym, 2004: 379–401 i inni). W uchwale Rady Ministrów PRL z 12 lutego 1971 roku sformułowano zadania dla informatyki, zaliczając do nich całokształt prac nad zbieraniem, przechowywaniem i przetwarzaniem zakodowanej informacji, opracowaniem i wykorzystaniem w gospodarce narodowej automatycznego przetwarzania danych oraz zapewnieniem potrzebnych do tego środków technicznych. Tak więc już w latach

siedemdziesiątych XX wieku przepowiadano zanik funkcji informacyjnej, analitycznej i kontrolnej rachunkowości, ponieważ uważano, że czynności związane z ewidencją gospodarczą będą wykonywane przez maszyny cyfrowe. Przyjęto jako pewnik, że zakres i paradygmaty (m.in. metody pomiaru i wyceny zasobów majątkowych) rachunkowości są niezmiennie, wobec czego jej rola będzie malała na korzyść informatyki oraz innych nauk ekonomicznych. Czas jednak udowodnił absurdalność tych poglądów. Nastąpił przełom cywilizacyjny – logiczna struktura rachunkowości, rozwój technologii informatycznej (bazy danych zorientowane obiektowo, systemy z bazą wiedzy itp.) umożliwiły zautomatyzowanie zapisów zmian w zasobach majątkowych, źródłach ich finansowania, rozliczania kosztów. Świat przyszłości to rozwój technologii, to nie dodawanie ani mnożenie, ale pojęgowanie złożoności gospodarczej (to również nowy pragmatyzm rachunkowości, o czym dalej) i aksjomaty rachunkowości (metoda bilansowa jako twierdzenie jest niezmienna) (szerzej: Ajdukiewicz, 1974; Ijiri, 1965; Kwiecień, 1991: 84–137; Karmańska, 2007; Szychta, 2006; 2015; Sobańska, 2011a; Walińska, 2011; Luty, 2016: 329–339 i inni).

Amerykańskie środowisko rachunkowości stosowanej nie wykorzystało szansy danej mu przez środowisko akademickie rachunkowców (Evanston, 1966; Wheeler, 1970; Ijiri, 1975), natomiast ekonomiści, zwłaszcza chicagowskiej szkoły ekonomii neoliberalnej, „zadowolili się” formułowaniem swoich teorii w „stylizowanym” świecie, obwarowując je wieloma uproszczonymi założeniami, na przykład o swobodnym dostępie wszystkich uczestników rynku do informacji (Hendriksen, van Breda, 2002: 130; Stiglitz, 2007; 2015).

3. Finansyzacja, stylizowane teorie a standaryzacja rachunkowości

Finansyzacja globalnej gospodarki (bo takie zjawisko kształtowało ustrój społeczno-gospodarczy ostatniego ćwierćwiecza XX stulecia), czyli rosnąca rola sfery finansowej i ograniczenie sfery operacyjnej, oznaczała zmianę strumieni dochodów, coraz większy bowiem udział miały dochody z działalności finansowej, a nie z tradycyjnie rozumianej działalności operacyjnej (produkcji dóbr, usług itp.). To działanie zmieniło status rachunkowości stosowanej w gospodarce amerykańskiej. Na podstawie obserwacji praktyki gospodarczej USA, przeszukiwania literatury ekonomicznej (i nie tylko) należy zgodzić się ze stwierdzeniem, które „potęguje” istotność moich refleksji naukowych:

[...] to wtedy – przyznam dość bezczelnie – powiedzieli, że mają w ręku narzędzie badawcze pozwalające wyjaśnić funkcjonowanie świata społecznego

w różnych jego dziedzinach, znacznie lepiej niż przedstawiciele innych nauk (Wilkin, 2015: 20).

Oznacza to „stylizowanie” teorii ekonomii, ponieważ ekonomiści z chicagowskiej szkoły ekonomii neoliberalnej mieli takie narzędzie oraz wsparcie lobbingu politycznego i finansowego (Konsensus Waszyngtoński) – przyjęli bowiem dwa „stylizowane” założenia (uproszczenia):

- 1) rynek kapitałowy jest efektywny, co oznacza, że natychmiast i obiektywnie ocenia pojawiającą się informację – odzwierciedlając jej znaczenie w cenie papieru wartościowego (Hendriksen, van Breda, 2002: 186–202; Cieślak, 2011: 70–150 i inni);
- 2) model Capital Assets Pricing Model (CAPM) nadaje się do opisu rzeczywistości gospodarczej (Hendriksen, van Breda, 2002: 186–250; Toporowski, 2012: 29–140 i inni).

Ponadto wiele autorytetów ekonomicznych popierało innowacje finansowe, instrumenty finansowe, a zwłaszcza instrumenty pochodne. Według J. Toporowskiego znaczącą rolę w tym procesie odegrał M. Friedman, który domagał się liberalizacji finansowej i swobody obrotu nowymi instrumentami, utrzymując, że niestabilność na rynku aktywów w końcu sama odnajdzie punkt równowagi, powtarzając argument z ostatniej dekady XX wieku, że finansowe instrumenty pochodne są pożyteczne jako osłona przed niestabilnością rynku. Tak więc w przekonaniu ekonomistów nowej profesji, finansistów, podstawowy paradygmat rachunkowości – wycena według kosztu historycznego – stał się bezsensowny, aktywa powinny być bowiem ujawniane w wartości, która wskazuje na potencjalny przepływ związanych z nimi środków pieniężnych (szerzej: Hendriksen, van Breda, 2002; Gawrat, Jezierska, 2004; Walińska, 2005; Gmytrasiewicz, 2009a; Frenzel, 2011; 2016; Smejda, 2015; Kwiecień, 2016c i inni). Badania J. Stiglitz nad teorią informacji dowiodły, że kiedy tylko:

[...] informacja jest niedoskonała, a zwłaszcza gdy istnieje asymetria informacji, co oznacza, że jedni wiedzą coś, czego inni nie wiedzą (inaczej mówiąc zawsze), wówczas przyczyną tego, że tej „niewidzialnej ręki” nie widać, jest to, że jej po prostu nie ma (Stiglitz, 2012: 11).

Na szczególne podkreślenie zasługują badania kolejnego noblisty – H. Simona – nad teorią wyboru. Zakwestionował on założenie optymalizacji, twierdząc, że w sytuacjach, w których poszukiwania są kosztowne, należy wybierać rozwiązania zaledwie zadowolające, a nie optymalne, co umożliwi wnioskowanie na podstawie niepełnej informacji (Simon, 1982). Niemniej jednak, jak podkreślają to Hendriksen i van Breda, uzasadnione jest założenie, że inwestor, świadomy potencjalnego ryzyka, zapłaci za taką informację, która pozwoli mu uniknąć błędnej

decyzji, oczekiwaną wartość informacji mierzy się bowiem wzrostem wartości, którego należy się spodziewać z posiadania tej informacji (szerzej: Käfler, 1968; Hendriksen, van Breda, 2002: 214–253 i inni). Ekonomiści – przedstawiciele teorii neoliberalnej, „stylizowanych” teorii – dowodzili, że nowa dyscyplina naukowa (finanse) wyeliminuje zarówno pozytywną, jak i normatywną teorię rachunkowości. W takim kontekście prawie pięćdziesiąt lat trwały (i trwają) prace nad zasadami rachunkowości, które w warunkach gospodarki amerykańskiej określono mianem standardów rachunkowości. Według E. Famy dla efektywnego rynku odpowiednie są następujące warunki:

- 1) w obrocie papierami wartościowymi nie ma kosztów transakcji;
- 2) informacje są jednakowo dostępne dla wszystkich zainteresowanych, bez ponoszenia kosztów;
- 3) wszyscy uczestnicy wymiany mają jednolite oczekiwania co do znaczenia dostępnych informacji (Hendriksen, van Breda, 2002: 186).

Ta „stylizowana” teoria ekonomii, a właściwie nowej dyscypliny naukowej – finansów, zdeterminowała jakość standardów rachunkowości, a zwłaszcza sprawozdawczości finansowej, wyrażoną w wystarczająco (zdaniem FASB) ujednoliconym sposobie prezentowania i ujawniania informacji. Dla standardów rachunkowości oznaczało to stanowienie określonej polityki rachunkowości, która powinna uwzględniać interesy wszystkich użytkowników informacji sprawozdawczej (czyli nie tylko inwestorów albo zarządów organizacji gospodarczych itp.). Standardy rachunkowości budziły (i budzą) wiele kontrowersji zarówno w warunkach dobrze rozwiniętych rynków finansowych (amerykańskich i europejskich), jak i na rozwijających się rynkach (np. polskim – zob. Hendriksen, van Breda, 2002; Karmańska, 2007; 2010; Gmytrasiewicz, 2009a; Cieślak, 2011; Jajuga, 2015; Smejda, 2015; Walińska, Jurewicz, 2013; Bareja, 2016; Fiedor, 2016; Frenzdel, 2016; Akerlof, Shiller, 2017; Dembiński, 2017; Kwiecień, 2017a; 2018a i inni). Nasuwa się pytanie, dlaczego standardy rachunkowości budzą kontrowersje. Odpowiedź nie jest prosta, ale wyniki przeszukiwania literatury ekonomicznej (z ekonomii, finansów, rachunkowości i zarządzania) uprawdopodobniają ją. **Otóż to nie standardy są złe, lecz ich ujednolicenie, czyli uniwersalność, determinuje złożoność opisu przez nie rzeczywistości gospodarczej.** Standardy nie „tworzą” wiarygodnej, rzeczywistej informacji. Informacje prezentowane i ujawniane w sprawozdaniu są „tworzone” przez profesjonalistów (rachunkowość stosowana) przestrzegających bądź nieprzestrzegających zasad etycznych (wybór metod, np. określających wartość godziwą zasobu majątkowego, to bowiem dylemat etyczny związany z dopuszczanymi standardami). Złożoność problemu, jakim jest konsensus między instytucjami przygotowującymi standardy, zwłaszcza tzw. założenia conceptualne, i sporządzającymi sprawozdania finansowe, a przede wszystkim ich użytkownikami, to presja różnych środowisk (interesów). Amerykańska (i nie tylko) praktyka gospodarcza udowodniła, że „stylizowane” teorie,

w tym teoria o efektywności rynku (*Efficient Market Hypothesis*) czy też teoria struktur finansowania, umownie określana jako *hedge finance*, nie zawierają mechanizmów i struktur odpowiadających za powstawanie zdarzeń gospodarczych, co implikuje nieadekwatność poznawczą stylizowanych teorii ekonomii (Hardt, 2013: 94–130). Według H.P. Minsky’ego: „wszelkie inwestycje, a w gruncie rzeczy wszelkie transakcje na rynkach finansowych, wiążą się z tworzeniem przyszłych zobowiązań płatniczych i przyszłych dochodów” (Toporowski, 2012: 94).

Na podstawie analizy literatury naukowej można zaryzykować kolejne stwierdzenie, że trzy typy struktury finansowania (szerzej zob. Minsky, 1986) stały się pułapką dla finansów stosowanych, finansów „spekulacyjnych” lub finansowania typu piramidy finansowej. Kryzysy finansowe, a zwłaszcza ten w latach 2007–2008, udowodniły słabości „stylizowanych” teorii, a szczególnie teorii struktury finansowania, co jednoznacznie oceniają przedstawiciele środowiska akademickiego (m.in. Minsky, 1986; Hendriksen, van Breda, 2002; Stiglitz, 2007; 2010; 2012; Mączyńska, 2007; 2016; 2017; Sadowski, 2010; Wilkin, 2010; 2015; Toporowski, 2012; Ratajczak, 2014; Jajuga, 2015; Przesławska, 2015; Smejda, 2015; Bałtowski, 2016; Csoła, 2016; Fiedor, 2016; Akerlof, Shiller, 2017; Dembiński, 2017; Gasparski, 2017; Kołodko, 2017; Sójka, 2017; Kwiecień, 2018a; 2018b). Mam pełną świadomość, że wskazywane przeze mnie niektóre teorie i ich konsekwencje, czyli niepewność rynków finansowych, dla wielu mogą okazać się w naukowym podejściu nierealistyczne, a w dyskursie o rachunkowości stosowanej jest to zaklinanie rzeczywistości. Otóż SEC (wycrocznia dla rynków finansowych i badań nad finansami stosowanymi), co jest istotne dla moich refleksji naukowych, „otworzyła” drzwi dla rachunkowości stosowanej – rachunkowości mark-to-market (Surdykowska, 1999). Rachunkowość stosowana oparta na metodzie mark-to-market pozwalała spółce rewaluować składnik aktywów do wartości godziwej (bez względu na to, czy były to aktywa obrotowe, czy kontrakt, czy akcje w obrocie publicznym). Zwiększano wartość tego składnika aktywów w bilansie i „korespondencyjnie” zwiększano zysk w rachunku zysków i strat. Było to nadużycie dobrych praktyk, etyki biznesu, sztuczki fikcyjnej sprawozdawczości finansowej (np. Enronu). W swojej publikacji C. Jackson (2008) zaprezentował nieetyczne wykorzystanie standardów rachunkowości, co spowodowało przypisywanie (dość często przez media) oszustwom wynikającym ze stosowania teorii pozytywnej lub normatywnej w rachunkowości – metod stosowanych do opisu rzeczywistości gospodarczej, prezentowanej i ujawnianej w sprawozdawczości finansowej – sprawozdawczości fikcyjnej. Fikcja opisu rzeczywistości gospodarczej, dokonywana na przykład przez Enron, WorldCom lub fundusze emerytalne, to efekt działania personelu kierowniczego, a przede wszystkim efekt systemu szeroko rozumianej kontroli, między innymi audytu: wewnętrznego, zewnętrznego, banków inwestycyjnych, analityków rynku itp. Dlaczego te systemy kontroli zawiodły? Sądzę, że dobrze tłumaczy to stwierdzenie jednego z filozofów:

[...] ludzie naprzód odczuwają to, co jest konieczne, później troszczą się o to, co użyteczne, następnie dostrzegają to, co wygodne, dalej zaczynają się lubować w tym, co przyjemne, wreszcie dochodzą do rozkładu w zbytku i na koniec tracą szalenie swoją fortunę (Vico, 2011: 175–176).

Teorie rachunkowości nie tworzą dylematów moralnych. Dylematy moralne istnieją od wieków, nie są charakterystyczne tylko dla przełomu wieku XX i XXI, określanego „dekadą chciwości”. Tworzą one regulacje prawne, zwłaszcza ich liberalizacja – rozumiana jako autonomizacja rynku finansowego między innymi względem gospodarki realnej. Jak stwierdza B. Fiedor:

[...] przez autonomizację rynku finansowego należy rozumieć to, że rynek ten lub poszczególne jego rodzaje – rynek akcji, obligacji, dłużnych papierów skarbowych czy różnego rodzaju instrumentów pochodnych (derywatów) – w coraz mniejszym zakresie pełni funkcje związane z efektywną alokacją szeroko rozumianych oszczędności do sfery gospodarki realnej lub z zapewnieniem płynności podmiotom tej sfery, a w coraz większym stopniu koncentruje się na inwestycjach stricte finansowych, z czym wiąże się [...] niebezpieczny poziom „lewaryzacji” (dźwigni finansowej) (Fiedor, 2016: 139).

Wiele dyskursów i publikacji dotyczy wpływu wolnego rynku na nieprzestrzeganie zasad moralnych w biznesie (m.in. Mączyńska, 2007; 2017; Sadowski, 2010; Stiglitz, 2012; Ratajczak, 2014; Wilkin, 2015; Csoba, 2016; Kołodko, 2017) – były to główne przyczyny, dla których rachunkowość stosowana utraciła swój status na rzecz finansów.

4. Nowy pragmatyzm rachunkowości stosowanej – koncepcja sprawozdawczości zintegrowanej

Nowy pragmatyzm rachunkowości stosowanej to implikacja nowego pragmatyzmu ekonomii. Ostatni kryzys finansowy udowodnił konieczność zmiany ekonomii neoliberalnej na ekonomię umiaru, ze zrównoważonym rozwojem gospodarczym (szerzej: Sadowski, 2010; Stiglitz, 2010; 2012; Ratajczak, 2014; Wilkin, 2015; Bałtowski, 2016; Csoba, 2016; Fiedor, 2016; Mączyńska, 2016; 2017; Dembiński, 2017; Gasparski, 2017; Kołodko, 2017 i inni). Jak wynika z wieloletniego dyskursu ekonomistów (różnych środowisk naukowych i różnych dyscyplin naukowych):

[...] ekonomia przyszłości [...] powinna odchodzić od aksjomatycznie traktowanej jako zasady maksymalizacji w kierunku zasady umiaru, powinna wypracować

wać narzędzia zapewniające światu, przynajmniej na poziomie konceptualnym, długookresową równowagę, nie tylko w gospodarce, ale także w obszarach bezpośrednio z nią związanych wzajemnymi sprzężeniami zwrotnymi – społecznym i ekonomicznym (Bałtowski, 2016: 9).

G. Kołodko stwierdza: „co więcej ekonomia przyszłości powinna ponownie stać się ekonomią polityczną, nawet ‘uczciwą’ ekonomią polityczną” (Kołodko, 2013: 16). Z powyższego wynika, że w nowej ekonomii nie ma alternatywy dla podejmowania decyzji z wykorzystywaniem „stylizowanych” modeli uproszczonych – wykorzystywane w niej „instrumentarium” musi mieć cechy eklektyczne, pochodzące zwłaszcza z ogólnej teorii rachunkowości, a także narzędzia uwzględniające kulturowe i społeczno-psychologiczne cechy współczesnego społeczeństwa (szerzej: Stiglitz, 2010; 2012; Kołodko, 2013 i inni). Aby wyjaśnić nieadekwatność poznawczą ekonomii, Ł. Hardt dokonał oceny jej metodologii, zwłaszcza dorobku angielskiego ekonomisty T. Lawsons. Ten ostatni twierdzi, że w procesie poznania naukowego w każdej dyscyplinie empirycznej, w tym w rachunkowości, badacz ma do czynienia z trzema rozłącznymi ontologicznie poziomami badanej rzeczywistości gospodarczej (szerzej: Bałtowski, 2016: 96–101):

- 1) poziomem empirycznym, zawierającym zdarzenia poznawcze przez bezpośrednie doświadczenie (obserwacje) – w języku rachunkowości jest to rachunkowość stosowana: księgi rachunkowe oraz opis rzeczywistości gospodarczej na ich podstawie, czyli prezentacja i ujawnianie informacji finansowej;
- 2) poziomem faktycznym, zawierającym zdarzenia, które choć występują, to pozostają niezauważone przez poznający podmiot, a przez to nie stanowią domeny empirycznej – w przypadku rachunkowości stosowanej jest to nieetyczne zachowanie decydentów dokonujących przejęcia przez spółkę matkę określonego zasobu majątkowego (może zaniżyć ona wartość godziwą nabywanych aktywów itp.); w przypadku ekonomii jest to nieadekwatność poznawcza, wynikająca z zasad i metod procesu poznawczego, natomiast w przypadku rachunkowości stosowanej jest to fikcyjne, nieetyczne działanie decydenta (Jackson, 2008; Sadowski, 2010; Akerlof, Shiller, 2011; Wilkin, 2015; Galbraith, 2016 i inni);
- 3) poziomem realnym, zawierającym mechanizmy, struktury i procesy odpowiadające za powstawanie zdarzeń uwzględnionych na poziomie empirycznym i faktycznym (por. Hardt, 2013: 20–35; Bałtowski, 2016: 97–98).

Tym, co stanowi o unikatowości rachunkowości, czego nie można odnieść do ekonomii, co wyróżnia – w moim (i nie tylko) przekonaniu – naukę rachunkowości i rachunkowość stosowaną, jest to, że rachunkowość dokonuje poznania naukowego na każdym z wyżej wymienionych etapów, a wynika to z jej metateorii i teorii (zwłaszcza teorii normatywnej), a przede wszystkim z przedmiotu jej badań, co jest fenomenem rachunkowości jako nauki stosowanej i co

wynika z faktu, że teoria rachunkowości od wieków spełnia w rzeczywistości funkcję testu adekwatności empirycznej i może spełniać ją nadal – pod warunkiem, że będą działały mechanizmy kontroli właścicielskiej (Enron, World-Com itp.), a regulatorzy rynków finansowych (czyli poszczególne instytucje funkcjonujące na wolnym rynku) nie będą źródłem asymetrii informacji (Konsensus Waszyngtoński) (zob. Kwiecień, 2018). Z publikacji, które stanowią integralną część moich refleksji naukowych, nie wynika, że rachunkowość to wyłącznie rachunkowość stosowana, czyli nauka praktyczna. Rachunkowość to model podwójnej klasyfikacji wartości, służący do kwantyfikowanego opisu rzeczywistości gospodarczej (na trzech wyżej wymienionych poziomach). Tak więc rachunkowość jest wolna od nieadekwatności poznania naukowego, która charakteryzuje ekonomię stosowaną i finanse stosowane (poziom realny), na co wskazują reprezentanci ekonomii. Środowisko rachunkowości stosowanej, zwłaszcza instytucje międzynarodowe tworzące regulacje prawne rachunkowości, przyjęło jako podstawę swojego działania nowy pragmatyzm ekonomii. Według G. Kołodki jest to ekonomia umiaru z jej nowym pragmatyzmem, czyli zrównoważonym rozwojem. Zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy oznacza (Kołodko, 2014: 19):

- 1) „wzrost zrównoważony ekonomicznie, czyli w odniesieniu do rynków towarów i kapitału oraz inwestycji i finansów, a także siły roboczej,
- 2) wzrost zrównoważony społecznie, czyli w odniesieniu do sprawiedliwego, akceptowalnego społecznie podziału dochodów oraz stosownego udziału podstawowych grup ludności w usługach publicznych, a także siły roboczej,
- 3) wzrost zrównoważony ekologicznie, czyli w odniesieniu do zachowania odpowiednich relacji pomiędzy działalnością człowieka i naturą”.

Koncepcja sprawozdawczości zintegrowanej koresponduje z koncepcją zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego, czyli z koncepcją nowego pragmatyzmu ekonomii, rozumianej jako trójrównowaga: rynkowa, społeczna i ekologiczna, co będzie stanowić nowy pragmatyzm rachunkowości.

Na podstawie studiów literatury naukowej można zaryzykować stwierdzenie, że nowy pragmatyzm ekonomii wynika z realizmu naukowego, do którego odwoływał się między innymi Lawson. Proponował on powrót do modelowania ekonomicznego do rzeczywistości i do analizy mechanizmów na poziomie realnym, co Hardt określił jako swoisty zwrot ontologiczny w ramach ekonomii, czyli zwrot „ku nauce i ku analizie jej założeń filozoficznych” (Hardt, 2013: 30). Na podkreślenie zasługuje fakt, że według Lawsons nauka nie jest możliwa bez oparcia jej na fundamentach filozoficznych. Podkreślają to w swoich rozważaniach naukowcy z różnych dyscyplin (m.in. Wilkin, 2010; 2015; Heller, 2012; 2016; Hardt, 2013; Bałtowski, 2016; Csoba, 2016; Galbraith, 2016; Gasparski, 2017; Ratajczak, 2017). Teorie rachunkowości wynikają z realizmu naukowego – nie jest to myśl odkrywcza, ale warta przypomnienia.

Na podstawie przeszukiwań literatury naukowej można zaryzykować stwierdzenie, że są to fundamentalne wyzwania dla rachunkowości, zwłaszcza rachunkowości stosowanej, co wynika z koncepcji sprawozdawczości zintegrowanej, a w moim przekonaniu implikuje nowy pragmatyzm rachunkowości, jakim będzie konwergencja rachunkowości finansowej z rachunkowością zarządczą (np. Kobiela-Pionnier, 2015; 2016; 2017; Kwiecień, 2015a; 2015b; 2015c; 2018a; 2018b). Nowy pragmatyzm rachunkowości to umiejętność wartościowania informacji. Wartość informacji powinna być rozpatrywana z trzech perspektyw:

- 1) syntaktyki, dającej odpowiedź na pytanie, w jaki sposób informacja została formalnie opisana (jest to zagadnienie języka i kodu stosowanego do wyrażenia informacji – zapis księgowy w systemie komputerowym);
- 2) semantyki, która pozwala stwierdzić, w jaki sposób i w jakim zakresie desygnaty formalnego opisu informacji (informacje niefinansowe – narracja) rzeczywiście wyrażają jej cechy; warto podkreślić istotę i wagę tego problemu przez następujący przykład zdania-informacji: „sklep jest otwarty tylko w dni robocze” oraz „sklep jest zamknięty tylko w niedzielę i święta” – powstaje pytanie, czy informacje te mają taką samą wartość;
- 3) pragmatyki, która dostarcza odpowiedzi na pytanie, jak informacja wpływa na zachowanie odbiorcy.

Nowy pragmatyzm rachunkowości to poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o pragmatykę, która dostarcza z kolei odpowiedzi na pytanie, jak informacja wpływa na zachowanie odbiorcy i jakie jest jej znaczenie w procesie rozwiązywania problemów decyzyjnych (model biznesu), co powinno skłaniać do zastanowienia się nad jej funkcjami w tym procesie. Jest to o tyle istotne, że sprawozdanie zintegrowane to prezentacja i ujawnianie zarówno informacji finansowej, jak i niefinansowej (szerzej: Krasodomska, 2015; Grabiński, 2016; Kobiela-Pionnier, 2016; Bek-Gaik, 2017; Kwiecień, 2018b i inni). W procesie decyzyjnym zarówno informacja finansowa, jak i niefinansowa (w tym narracja) będzie pełnił następujące funkcje:

- 1) eksploatacyjną (wyjaśniającą – faza kontrolna procesu decyzyjnego),
- 2) predyktywną (prognostyczną – faza strategiczna procesu decyzyjnego),
- 3) pragmatyczną (praktyczną – faza rozpoznawcza, projektowa i kontrolna procesu decyzyjnego).

Powstaje pytanie, czy rachunkowość może podjąć te wyzwania. Czy koncepcja sprawozdawczości zintegrowanej to efekt ewolucji, czy reformy gospodarki globalnej? Nowy pragmatyzm rachunkowości to dokonywanie syntezy zmian w gospodarowaniu organizacji – w rozumieniu mikroekonomicznym oraz zmian w rozumieniu makroekonomicznym. Synteza na poziomie mikro determinuje integrację rachunkowości finansowej z rachunkowością zarządczą, co wynika z koncepcji sprawozdawczości zintegrowanej (szerzej: Krasodomska, 2015; Kobiela-Pionnier, 2016; Kwiecień, 2017a; 2017b; 2018a; 2018b). Natomiast na poziomie makroeko-

nomicznym niezbędna jest realizacja makroekonomicznej polityki rachunkowości (Karmańska, 2010; Surdykowska, 2010; Kamela-Sowińska, 2015; 2016; Kobiela-Pionnier, 2015; 2016; 2017; Kwiecień, 2017b; 2018a; 2018b i inni).

W roku 2010 powołano Międzynarodową Radę ds. Sprawozdawczości Zintegrowanej. W założeniach konceptualnych sprawozdawczości zintegrowanej określono istotę makropolityki rachunkowości, rozumianej jako wspólnie podzielony interes globalnej koalicji wielu stron w przyjęciu zintegrowanego raportowania na skalę międzynarodową, jako środek:

- 1) poprawy komunikacji o wartości organizacji gospodarczej,
- 2) przyspieszenia ewolucji raportowania korporacyjnego oraz
- 3) budowy trwałego wpływu na stabilność finansową i zrównoważony rozwój (szerzej: Kobiela-Pionnier, 2017: 182).

K. Kobiela-Pionnier w oryginalny i ciekawy sposób przedstawiła koncepcję makropolityki rachunkowości (globalnej polityki rachunkowości). Według niej jest to koncepcja zorientowana na teorię społeczności epistemicznej. Z analizy literatury naukowej dokonywanej przez tę autorkę wynika, że:

[...] społeczności epistemiczne wywierają wpływ poprzez: ograniczenie zakresu kontrowersji dotyczących danej kwestii, np. konwergencji rachunkowości finansowej z rachunkowością zarządczą (Kobiela-Pionnier, 2017: 197).

Z kolei przeszukiwania literatury naukowej dokonane przeze mnie upoważniają do stwierdzenia, że nigdy wcześniej dyskurs o nowych rozwiązaniach wynikających z regulacji prawnych nie miał tak wielkiego znaczenia jak obecnie. Dlaczego? Otóż „stylizowana” ekonomia – ekonomia oszustwa – to implikacja fikcyjnej sprawozdawczości finansowej, to gospodarka „nadmiaru”, to kwestia nierówności społecznych, które są podstawowym problemem asymetrii współczesnego świata, zniewolenia przez wolny rynek (szerzej: Wilkin, 2015; Mączyńska, 2016 i inni). Istotne dla moich refleksji naukowych dotyczących pragmatyzmu rachunkowości są rozważania J. Galbraitha uzasadniające potrzebę wartościowania informacji, wskazujące również na konieczność projektowania prawa i regulacji prawnych (Galbraith, 2016). W założeniach konceptualnych sprawozdawczości zintegrowanej jako cel przyjęto użyteczność informacji dla potrzeb nie tylko potencjalnych inwestorów, ale również szeroko rozumianych decydentów, co oznacza, że celem jest użyteczność decyzyjna informacji. Sprawozdanie zintegrowane to wyzwanie dla rachunkowości – stosowanej dla jej pragmatyzmu, czyli opisu rzeczywistości gospodarczej. Nowy pragmatyzm rachunkowości stosowanej, jakim jest sprawozdanie zintegrowane, to umiejętność wartościowania informacji, co determinuje metody jej opisu, czyli syntezy rzeczywistości gospodarczej, udzielenie odpowiedzi na pytanie, jakie są relacje między modelem biznesu a kapitałami, co determinuje odmienny stan wiedzy, umiejętności i kompetencji w zakresie rachun-

kowości. Należy zgodzić się z M. Nogą (2008), że współczesna gospodarka wymaga, aby jej opis umożliwił „holograficzne” odwzorowanie całości rzeczywistości gospodarczej. Stąd stosowanie w badaniach ekonomicznych przede wszystkim modelu analityczno-intelektualnego (np. modeli efektywności rynku) powinno być zastąpione modelem syntetyczno-intuicyjnym (jakim jest sprawozdanie zintegrowane). Poznanie rzeczywistości gospodarczej za pomocą modelu syntetyczno-intuicyjnego charakteryzuje się interdyscyplinarnością, prowadzącą do odwzorowania diachronicznej sieci relacji (model biznesu – koncepcja sześciu kapitałów) między zachodzącymi procesami (społecznymi, gospodarczymi, ekologicznymi), czyli „holograficznego” odwzorowania całości rzeczywistości gospodarczej (szerzej: Krasodomska, 2015; Kwiecień, 2016b; Mączyńska, 2017a i inni).

Powstaje kolejne pytanie: „Czy rachunkowość może podjąć te wyzwania?”. Analiza literatury naukowej, przede wszystkim z ekonomii, finansów, filozofii, rachunkowości, zarządzania, jak również z logiki matematycznej, prakseologii, upoważnia do jednoznacznej odpowiedzi, że rachunkowość jest dyscypliną naukową stosującą realizm naukowy, w przeciwieństwie do innych dyscyplin, na przykład ekonomii stosowanej czy też finansów stosowanych, wykorzystujących „stylizowane fakty”. Z badań naukowych polskiego środowiska rachunkowców (zawartych w publikacjach Gmytrasiewicz, Karmańska, 2004 oraz Karmańska, 2017) wynika, że:

[...] współczesna rachunkowość jest najbardziej oryginalnym i wymagającym profesjonalizmu systemem informacyjnym ze wszystkich mi znanych, odnoszących się do działalności człowieka. Ma bowiem taką unikatową zdolność, że jednocześnie informuje o przeszłości i przyszłości podmiotu gospodarczego, który funkcjonuje dzięki inicjatywie i zdolnościom gospodarczym człowieka. Ma również i taką cechę, że korzysta z niej potężna grupa interesariuszy, których oddziaływanie w każdej perspektywie czasowej nie jest obojętne dla losów świata (Karmańska, 2017).

Dla rachunkowości jako dyscypliny naukowej i dyscypliny stosowanej koncepcja sprawozdawczości zintegrowanej to efekt zmian w pragmatyzmie ekonomii, zrównoważonego rozwoju, czyli ekonomia umiaru (szerzej: Stiglitz, 2010; 2012; Wilkin, 2010; 2015; Kołodko, 2013; 2014; Ratajczak, 2014; Bałtowski, 2016; Csoba, 2016; Galbraith, 2016; Koźmiński, 2016; Mączyńska, 2016; 2017 i inni).

5. Podsumowanie

Można by bez końca argumentować o wpływie każdej ze zidentyfikowanych przyczyn tego, co „osłabiło” status rachunkowości stosowanej, ale dla przyszłości ekonomii oraz przyszłości rachunkowości to, co łączy teorię ekonomii z teorią rachunkowości jako nauką oraz z rachunkowością stosowaną, jest ważniejsze od tego, co je dzieli. Zgadzą się one co do tego, że symbioza wymogów gospodarki wolnorynkowej, celów gospodarczych z celami społecznymi implikuje nowy pragmatyzm rachunkowości stosowanej, jakim staje się w moim przekonaniu (i nie tylko moim) koncepcja sprawozdawczości zintegrowanej (szerzej: Walińska, 2005; Kwiecień, 2007; 2017a; 2018a; 2018b; Kamela-Sowińska, 2009; 2014; Cieślak, 2011; Krasodomska, 2015; Kobiela-Pionnier, 2017; Szychta, 2016; Walińska, Gad, 2017 i inni). Z przeszukiwań literatury naukowej wynika, że zmiany zachodzące w polityce globalnej – makroekonomicznej wiodących gospodarek świata (amerykańskiej, niemieckiej, krajów skandynawskich) – mogą zrewolucjonizować nie tylko zakres ekonomii, ale także sposób jej uprawiania (metody – realizm naukowy – wartościowanie faktów, a nie ich „stylizowanie” za pomocą modeli matematycznych). Wynika to również z tego, że od nauki, w tym ekonomii i rachunkowości, nie można oczekiwać przewyżnienia zagrożeń, lecz raczej nowych koncepcji, nowych interpretacji rzeczywistości gospodarczej, czyli integracji informacji finansowej w kontekście zarządzania (modelu biznesu), jak również narracji. Tak więc nowy **pragmatyzm rachunkowości to zachowanie równowagi między informacjami finansowymi i niefinansowymi, umiejętność ich wartościowania (co będzie dylematem etycznym), czyli opisu rzeczywistości gospodarczej przy wykorzystaniu modelu syntetyczno-intuicyjnego**, bo tym jest sprawozdanie zintegrowane według założeń konceptualnych. Jest to wyzwanie o charakterze rewolucji dla edukacji w obszarze rachunkowości stosowanej, ponieważ brakuje zajęć z etyki rachunkowości, etyki biznesu, filozofii, a liczba godzin zajęć ze standardów sprawozdawczości finansowej jest ograniczona na rzecz i tak „okrojonej” edukacji rachunkowości. Nowy pragmatyzm rachunkowości determinuje jej „intelektualizację, interdyscyplinarność”, co z kolei w moim przekonaniu powoduje konieczność zmiany wieloletnich „przyzwyczajień” w zakresie edukacji rachunkowości. To złożony problem, który wymaga dyskursu interdyscyplinarnego przedstawicieli wielu dyscyplin środowiska akademickiego. Jednak w moim przekonaniu mamy sprzymierzeńców – środowisko akademickie z ekonomii i nauk o zarządzaniu, o czym świadczy analiza literatury (m.in. Gasparski, 2017; Kołodko, 2013; 2014; 2017; Ratajczak, 2014; Wilkin, 2010; 2015 i inni).

Bibliografia

- Ajdukiewicz K. (1974), *Logika pragmatyczna*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Akerlof G.A., Shiller R.J. (2011), *Zwierzęce instynkty. Czy ludzka psychika napędza globalną i jaki to ma wpływ na przemiany światowego kapitalizmu?*, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa.
- Akerlof G.A., Shiller R.J. (2017), *Złović frajera. Ekonomia manipulacji i oszustwa. Nobliści z ekonomii*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Bałtowski M. (2016), *Dlaczego ekonomia stosowana zawodzi?*, [w:] M. Bałtowski (red.), *Ekonomia przyszłości. Wokół nowego paradygmatu Grzegorza W. Kołodko*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 91–109.
- Bareja K. (2004), *Metodologia rachunkowości według Józefa Górskiego*, [w:] M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska (red.), *Polska szkoła rachunkowości*, SGH w Warszawie – Oficyna Wydawnicza, Warszawa, s. 36–43.
- Bareja K. (2016), *Dyskusja nad stanem badań naukowych w rachunkowości w Stanach Zjednoczonych Ameryki według Katarzyny Barei*, [w:] A. Karmańska (red.), *Nauka o rachunkowości na progu gospodarki opartej na wiedzy. Polski sondaż środowiskowy*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, s. 219–223.
- Bek-Gaik B. (2017), *Sprawozdawczość zintegrowana – przegląd badań*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 92(148), s. 91–109.
- Biadacz R. (2004), *Paradygmaty rachunkowości w literaturze polskiej*, [w:] M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska (red.), *Polska szkoła rachunkowości*, SGH w Warszawie – Oficyna Wydawnicza, Warszawa, s. 206–211.
- Brzezina W. (1999), *Ogólna teoria rachunkowości*, Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa.
- Burzym E. (2004), *Rachunkowość przedsiębiorstw i instytucji*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Cieślak M. (2011), *Podjęcie etyczne w rachunkowości a jakość sprawozdań finansowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań.
- Csoba L. (2016), *Nieortodoksja, heterodoksja a ekonomia globalna*, [w:] M. Bałtowski (red.), *Ekonomia przyszłości. Wokół nowego paradygmatu Grzegorza W. Kołodko*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 73–91.
- Demiński P.H. (2017), *Etyka i odpowiedzialność w świecie finansów*, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa.
- Evanston J.L. (1966), *A statement of basic accounting theory*, American Accounting Association, Sarasota.
- Fiedor B. (2016), *Od państwa regulacyjnego do aktywnej polityki pro wzrostowej państwa*, [w:] M. Bałtowski (red.), *Ekonomia przyszłości. Wokół nowego paradygmatu Grzegorza W. Kołodko*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 137–153.
- Frendzel M. (2011), *Przydatność informacyjna wartości godziwej jako podstawy pomiaru w rachunkowości i ograniczenia jej stosowania w praktyce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Frendzel M. (2016), *Dobrowolna wycena aktywów finansowych w wartości godziwej przez podmioty finansowe notowane na GPW w Warszawie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Galbraith J.K. (2016), *Ekonomia wstecznego nurtu i nowy pragmatyzm: kryzysy i ewolucja ekonomii*, [w:] M. Bałtowski (red.), *Ekonomia przyszłości. Wokół nowego pragmatyzmu Grzegorza W. Kołodki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 58–73.
- Gasparski W. (2017), *Ekonomia i zarządzanie z filozoficznej perspektywy – przegląd zagadnień*, [w:] E. Mączyńska, J. Sójka (red.), *Etyka i ekonomia w stronę nowego paradygmatu*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 252–263.

- Gawrat M., Jezierska E. (2004), *Problemy pomiaru wartości w rachunkowości*, [w:] M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska (red.), *Polska szkoła rachunkowości*, SGH w Warszawie – Oficyna Wydawnicza, Warszawa, s. 211–221.
- Gmytrasiewicz M. (2009a), *Dyskusyjne metody ustalania i prezentacji wartości według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 53(109), s. 35–55.
- Gmytrasiewicz M. (2009b), *Wybrane problemy współczesnej rachunkowości*, [w:] *Problemy współczesnej rachunkowości*, Oficyna Wydawnicza SGH w Warszawie, Warszawa, s. 137–153.
- Górski J. (1975), *Metody poznawcze rachunkowości*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne Warszawa.
- Grabiński K. (2016), *Ujmowanie i ujawnianie informacji w sprawozdaniu finansowym – użyteczność decyzyjna*, [w:] A. Karmańska (red.), *Nauka o rachunkowości na progu gospodarki opartej na wiedzy. Polski sondaż środowiskowy*, Oficyna Wydawnicza SGH w Warszawie, Warszawa, s. 777–791.
- Grabowski R. (2016), *Tożsamość nauki o rachunkowości. Studia Rafała Grabowskiego*, [w:] A. Karmańska (red.), *Nauka o rachunkowości na progu gospodarki opartej na wiedzy. Polski sondaż środowiskowy*, Oficyna Wydawnicza SGH w Warszawie, Warszawa, s. 241–244.
- Hardt Ł. (2013), *Studia z realistycznej filozofii ekonomii*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Heller M. (2012), *Filozofia przypadku*, Copernicus Center Press, Kraków.
- Heller M. (2016), *Moralność myślenia*, Copernicus Center Press, Kraków.
- Hendriksen E.A., van Breda M.F. (2002), *Teoria rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Ijiri K. (1965), *Axioms and structures of conventional accounting measurement*, „Accounting Review”, nr 1, s. 36–53.
- Jackson C.W. (2008), *Bajki w świecie biznesu. Mroczna prawda o fałszowaniu sprawozdań finansowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Jajuga K. (2015), *Nauka o finansach – nowe wyzwania metodyczne*, [w:] B. Fiedor (red.), *Nauki ekonomiczne. Stylizowane fakty a wyzwania współczesności*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 349–360.
- Jaruga A. (1990), *Wprowadzenie do niektórych nowszych kierunków rozwoju rachunkowości zarządczej w przodujących gospodarkach rynkowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej”, t. XVII, SKwP, Warszawa, s. 15–25.
- Jaruga A. (1991), *Współczesne problemy rachunkowości*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Jaruga A., Szychta A. (2002), *Przedmowa do wydania pierwszego*, [w:] E.A. Hendriksen, M.F. van Breda, *Teoria rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. I–VI.
- Kamela-Sowińska A. (2009), *Rachunkowość w czasach kryzysu*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 51(107), s. 27–35.
- Kamela-Sowińska A. (2014), *Dyrektywa Unii Europejskiej o ujawnianiu informacji niefinansowych – nowe wyzwanie dla rachunkowości*, „Studia Oeconomica Posnaniensia”, t. 2, nr 4(265), s. 61–72.
- Kamela-Sowińska A. (2016), *Czy rachunkowość to już nauka społeczna?*, [w:] A. Karmańska (red.), *Nauka o rachunkowości na progu gospodarki opartej na wiedzy. Polski sondaż środowiskowy*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, s. 309–329.
- Karmańska A. (2007), *Wartość ekonomiczna a paradygmat metody bilansowej (artykuł dyskusyjny)*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 38(94), s. 121–139.
- Karmańska A. (2010), *Wielowymiarowość polityki rachunkowości i etyki z nią związanej (artykuł dyskusyjny)*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 56(112), s. 101–110.

- Karmańska A. (2017), *Etyczny rollercoaster – wyniki pewnego badania*, [w:] E. Mączyńska, J. Sójka (red.), *Etyka i ekonomia w stronę nowego paradygmatu*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 237–252.
- Kawa M. (1994a), *Autodynamizm rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej”, t. 28, SKwP, Warszawa, s. 72–89.
- Kawa M. (1994b), *500-lecie wydania drukiem pierwszej rozprawy o księgowości podwójnej*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej”, t. 28, SKwP, Warszawa, s. 89–102.
- Käffler E. (1968), *O wartości informacji*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Kobiela-Pionnier K. (2015), *Pod presją. Wpływ lobbingu na kształtowanie standardów rachunkowości*, [w:] Z. Luty, M. Chmielowiec-Lewczuk (red.), *Rachunkowość – polityka makroekonomiczna, globalizacja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 160–178.
- Kobiela-Pionnier K. (2016), *Między kontynentem a Anglosasami – gospodarka i kultura społeczna a rachunkowość w krajach skandynawskich*, [w:] A. Karmańska (red.), *Nauka o rachunkowości na progu gospodarki opartej na wiedzy. Polski sondaż środowiskowy*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, s. 471–503.
- Kobiela-Pionnier K. (2017), *Sprawozdanie zintegrowane jako narzędzie konwergencji rachunkowości finansowej i zarządczej w perspektywie teorii makropolityki i praktyki rachunkowości*, rozprawa doktorska SGH w Warszawie, Kolegium Zarządzania i Finansów, Warszawa.
- Kołodko G.W. (2013), *Dokąd zmierza świat. Ekonomia polityczna przyszłości*, Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Kołodko G.W. (2014), *Nowy pragmatyzm, czyli ekonomia i polityka dla przyszłości*, [w:] E. Mączyńska (red.), *Ekonomia dla przyszłości. Fundamentalne problemy teorii ekonomii i praktyki gospodarczej*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 19–30.
- Kołodko G.W. (2017), *Nowy pragmatyzm i jego znaczenie dla uczciwego gospodarowania*, [w:] E. Mączyńska, J. Sójka (red.), *Etyka i ekonomia. W stronę nowego paradygmatu*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 59–69.
- Kotarbiński T. (1986), *Elementy teorii poznania logiki formalnej i metodologii nauk*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Krasodomska J. (2015), *Sprawozdawczość zintegrowana jako nowy obszar badań naukowych w rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 82(138), s. 71–81.
- Kwiecień M. (1991), *Rachunkowość jako narzędzie zarządzania. System z bazą wiedzy*, rozprawa habilitacyjna, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu”, s. 50–150.
- Kwiecień M. (2007), *Rachunkowość na niebezpiecznym zakręcie (prawda czy fałsz?)*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 38(94), s. 155–167.
- Kwiecień M. (2015a), *Dylematy rachunkowości jako nauki społecznej*, [w:] B. Fiedor (red.), *Nauki ekonomiczne. Stylizowane fakty a wyzwania współczesności*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 378–393.
- Kwiecień M. (2015b), *Rachunkowość na skrzydłach XXI wieku*, [w:] J. Krasodomska, K. Świetla (red.), *Współczesne uwarunkowania sprawozdawczości i rewizji finansowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, s. 70–87.
- Kwiecień M. (2015c), *Dylematy współczesnej rachunkowości*, [w:] B. Nita (red.), *Teoria rachunkowości. Sprawozdawczość i analiza finansowa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 123–136, 388.
- Kwiecień M. (2016a), *Nowe warunki gospodarowania a wyzwania dla rachunkowości i jej paradygmatów*, [w:] A. Karmańska (red.), *Nauka o rachunkowości na progu gospodarki opartej na wiedzy. Polski sondaż środowiskowy*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, s. 339–353.
- Kwiecień M. (2016b), *Sprawozdanie zintegrowane – innowacja paradygmatów rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, nr 87(143), s. 67–89.

- Kwiecień M. (2016c), *Kierunki rozwoju współczesnej rachunkowości*, [w:] A. Kamela-Sowińska (red.), *Współczesna rachunkowość – zagadnienia wybrane*, Katedra Rachunkowości UE w Poznaniu, Poznań, s. 70–81.
- Kwiecień M. (2016d), *Wartość godziwa – w poszukiwaniu nowego paradygmatu rachunkowości*, „Zeszyty Naukowe Kolegium Zarządzania i Finansów”, nr 146, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, s. 90–110.
- Kwiecień M. (2016e), *Contemporary Accounting and Management*, [w:] A. Malina, R. Węgrzyn (red.), *Knowledge – economy – society. Challenges and development of modern finance and information technology in changing market conditions*, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, s. 45–50.
- Kwiecień M. (2017a), *Ekonomia umiaru a sprawozdanie ze społecznej odpowiedzialności biznesu*, „Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze”, nr 6, s. 72–82.
- Kwiecień M. (2017b), *Rachunkowość a innowacyjność z kreatywnością – rewolucja czy ewolucja?*, [w:] K. Grabiński, M. Kędzior (red.), *Sprawozdawczość i rewizja finansowa. Wyzwania i szanse nauki i dydaktyki rachunkowości*, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, s. 50–55.
- Kwiecień M. (2018a), *Sprawozdawczość w XXI wieku – ewolucja czy rewolucja*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów”, nr 164, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, s. 63–80.
- Kwiecień M. (2018b), *Economics of moderation and reporting corporate social responsibility*, „Zeszyty Naukowe PTE w Zielonej Górze”, nr 70–83.
- Luty Z. (2016), *Rachunkowość jako uniwersalne poznanie*, [w:] A. Karmańska (red.), *Nauka o rachunkowości na progu gospodarki opartej na wiedzy. Polski sondaż środowiskowy*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, s. 329–339.
- Mączyńska E. (2007), *Pułapki ekonomiczne w warunkach nowej cywilizacji – wyzwania dla rachunkowości*, [w:] T. Cebrowska i wsp. (red.), *Rachunkowość – wczoraj, dziś, jutro*, SKwP, Warszawa, s. 80–85.
- Mączyńska E. (2016), *Inkluzywność jako cecha przyszłego ładu społeczno-gospodarczego*, [w:] M. Bałtowski (red.), *Ekonomia przyszłości. Wokół nowego paradygmatu Grzegorza W. Kołodko*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 121–137.
- Mączyńska E. (2017), *Asymetria społeczno-gospodarcza w kontekście teorii ekonomii i etyki*, [w:] E. Mączyńska, J. Sójka (red.), *Etyka i ekonomia w stronę nowego paradygmatu*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 195–216.
- Minsky H.P. (1986), *Stabilizing on Unstable Economy*, Yale University Press, New Haven.
- Mućko P. (2016), *Nurty krytyczne w badaniach rachunkowości. Charakterystyka Przemysława Mućko*, [w:] A. Karmańska (red.), *Nauka o rachunkowości na progu gospodarki opartej na wiedzy. Polski sondaż środowiskowy*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, s. 246–248.
- Noga M. (2008), *Racjonalność gospodarowania a logika monetarystyczno-liberalna we współczesnej ekonomii*, [w:] S. Rudolf (red.), *Sektor finansowy – dylematy i kierunki rozwoju*, VIII Kongres Ekonomistów Polskich, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 27–29.
- Pogodzińska-Mizdrak E. (2004), *Twórcy polskiej myśli ekonomii i rachunkowości Lwowa i Krakowa w okresie międzywojennym*, [w:] M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska (red.), *Polska szkoła rachunkowości*, SGH w Warszawie – Oficyna Wydawnicza, Warszawa, s. 265–281.
- Pogodzińska-Mizdrak E. (2009), *Informacyjna rola bilansu w historycznej perspektywie*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 51(107), s. 129–191.
- Przesławska G. (2015), *Pokryzysowa debata w amerykańskiej ekonomii – wybrane wątki dyskursu*, [w:] B. Fiedor (red.), *Nauki ekonomiczne stylizowane fakty a wyzwania współczesności*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 203–221.
- Ratajczak M. (2014), *Ekonomia i edukacja ekonomiczna w dobie finansyzacji gospodarki*, [w:] E. Mączyńska (red.), *Ekonomia dla przyszłości. Fundamentalne problemy teorii ekono-*

- mii i praktyki gospodarczej*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 51–65.
- Sadowski Z. (2010), *Współczesna gospodarka rynkowa a nauka ekonomii*, [w:] E. Mączyńska, J. Wilkin (red.), *Ekonomia i ekonomiści w czasach przelomu. Kluczowe problemy gospodarki*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 47–59.
- Simon H. A. (1982), *Podjęcie decyzji kierowniczych. Nowe nurty*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Smejda M. (2015), *Teoretyczne kontrowersje wokół przedmiotu rachunkowości*, [w:] B. Fiedor (red.), *Nauki ekonomiczne. Stylizowane fakty a wyzwania współczesności*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 393–408.
- Sobańska J. (2011a), *Granice organizacyjne systemu rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 62(118), s. 67–82.
- Sobańska J. (2011b), *Zmiany w rachunkowości zarządczej w kontekście teorii kosztów transakcyjnych*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica”, nr 37, s. 249.
- Sójka J. (2017), *Etyka i ekonomia. Rozważania o instytucjonalnym modelu etyki gospodarczej*, [w:] E. Mączyńska, J. Sójka (red.), *Etyka i ekonomia w stronę nowego paradygmatu*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 137–161.
- Stiglitz J. E. (2007), *Globalizacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Stiglitz J. E. (2010), *Jazda bez trzymanki. Ameryka, wolne rynki i tonięcie gospodarki światowej*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Stiglitz J. E. (2012), *Wizja sprawiedliwej globalizacji. Propozycje uprawnień*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Surdykowska S. (1999), *Rachunkowość międzynarodowa*, Dom Wydawniczy ABC grupa Wolters-Kluwer, Kraków.
- Szychta A. (1994a), *Teoria rachunkowości Richarda Mattesicha w świetle podstawowych kierunków rozwoju nauki rachunkowości. Studium metodologiczne*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa.
- Szychta A. (1994b), *Konsekwencje „złotego wieku” badań apriorycznych w rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP”, t. 28, s. 139–151.
- Szychta A. (2006), *Od zróżnicowania do konwergencji rachunkowości zarządczej*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP”, t. 32(68), s. 194–216.
- Szychta A. (2015), *Pozytywna teoria rachunkowości jako koncepcja głównego nurtu badawczego*, [w:] B. Nita (red.), *Teoria rachunkowości. Sprawozdawczość i analiza finansowa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 176–188.
- Szychta A. (2016), *Podjęcie do badań naukowych w rachunkowości według Anny Szychty*, [w:] A. Karmańska (red.), *Nauka o rachunkowości na progu gospodarki opartej na wiedzy. Polski sondaż środowiskowy*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, s. 223–228.
- Szymański K. G. (1986), *Analiza semantyczna kategorii modelu semantycznego*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP”, nr 7, s. 50–100.
- Toporowski J. (2012), *Dlaczego gospodarka światowa potrzebuje krachu finansowego i inne krytyczne eseje o finansach i ekonomii finansowej*, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa.
- Vico G. (2011), *Nauka nowa*, seria „Biblioteka Filozofów”, Hachette Polska, Warszawa.
- Walińska E. (2004), *Bilans podatkowy i jego wpływ na bilans handlowy w polskiej szkole rachunkowości okresu międzywojennego – zarys problemu*, [w:] M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska (red.), *Polska szkoła rachunkowości*, SGH w Warszawie – Oficyna Wydawnicza, Warszawa, s. 135–147.
- Walińska E. (2005), *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. Ogólne zasady pomiaru i prezentacji pozycji bilansu i rachunku wyników*, Oficyna Ekonomiczna Polskich Wydawnictw Profesjonalnych, Kraków.

- Walińska E. (2011), *Definicje podstawowych elementów sprawozdań finansowych, zasady ich uznawania i pomiaru*, [w:] E. Walińska i wsp. (red.), *Sprawozdanie finansowe według MSSF, zasady prezentacji i ujawniania informacji*, Oficyna Wolters Kluwers business, Warszawa, s. 60–73.
- Walińska E., Gad J. (2017), *Kluczowe narzędzia raportowania korporacyjnego w praktyce polskiego rynku kapitałowego – analiza przypadku*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 92(148), s. 207–227.
- Walińska E., Jędrzejewski S. (2009), *Bilans w warunkach utraty kontynuacji działalności – zasada ostrożności czy treść ekonomiczna*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 51(107), s. 165–177.
- Walińska E., Jurewicz A. (2013), *Ujawnianie informacji w raporcie finansowym – czy potrzebne są ramy konceptualne?*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Wheeler J.T. (1970), *Accounting theory and research in perspective*, „The Accounting Review”, t. 45, s. 50–60.
- Wilkin J. (2010), *Czy ekonomistom potrzebna jest filozofia*, [w:] E. Mączyńska, J. Wilkin (red.), *Ekonomia i ekonomiaści w czasach przełomu. Kluczowe problemy gospodarki*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 99–107.
- Wilkin J. (2015), *Ekonomia wolności i ekonomia zniewolenia. Kiedy ekonomia sprzyja poszerzeniu ludzkiej wolności, a kiedy ją ogranicza?*, [w:] E. Mączyńska (red.), *Modele ustroju społeczno-gospodarczego. Kontrowersje i dylematy*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 20–30.

Can the Concept of Integrated Reporting Be an Inspiration for the New Accounting Pragmatism?

Abstract: The publication presents dilemmas related to accounting in the modern global economy. In economic discourses, it is explicitly indicated that accounting as a transcription technique is only an instrument, like all techniques, for achieving different goals. The question arises, are we the accountants approving these statements, this diagnosis? Did it affect the status of accounting as a science in the Polish academic environment? Why finance, especially financial economics, which in quantitative terms, such as the theoretical innovations of H. Markowitz (and other Nobel Prize winners, eg E. Fama) that made it possible to convince investment fund managements that their portfolios are still just as safe, despite the fact that have they become more and more risky, have they not suffered as a scientific discipline? These are difficult questions that were (and are) formulated by many representatives not only of our scientific discipline – among others also many Nobel Prize winners, eg J. Stiglitz, R. Schiller pointing out the “weaknesses” of the theory of finance, especially economy. One can ask the question – on the basis of searching the scientific literature (perhaps its debatable choice) – about the value of prediction of accounting theory implying predictions of economic facts, as well as the question about new accounting pragmatism, about corporate social responsibility, about risk management in the context of rationality in the sense of Aristotle, J. Kant, M. Heller, T. Kotarbiński. The aim of the publication is to indicate for what reasons the discourse on the change in accounting pragmatism should begin, so that this opportunity, apart from purely logical, becomes a real possibility. In the preparation of the publication, the analytical method of research was used, which was supported by the induction and deduction method.

Keywords: accounting ethics, accounting paradigms, accounting pragmatism, integrated report

JEL: A13, M14

 <p>OPEN ACCESS</p>	<p>© by the author, licensee Łódź University – Łódź University Press, Łódź, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY (http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/)</p>
	<p>Received: 2018-05-19; verified: 2018-09-16. Accepted: 2019-07-23</p>
 <p>COPE Member since 2018 JM13714</p>	<p>This journal adheres to the COPE's Core Practices https://publicationethics.org/core-practices</p>